UOT 94

ƏSMƏR ŞÜKÜRLÜ
Bakı Dövlət Universitetinin Türk xalqları tarixi kafedrasının doktorantı
asmar.shukurlu@gmail.com

QAZAXISTANLA SİYASİ ƏLAQƏLƏRİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

XX əsrin sonları türk dövlətləri müstəqillik əldə etdikdən sonra, Azərbaycan Qazaxıstan əlaqələri beynəlxalq münasibətlər sistemində mühüm yer tutmuşdur. Azərbaycanın rəsmi münasibətlər qurduğu ilk dövlətlərdən biri Qazaxıstandır. Azərbaycan və qazax xalqları türkdilli xalqlar olmaqla etnik, dini və mədəni dəyərlər baxımından bir-birinə çox yaxındır. Hələ sovet dövründə Heydər Əliyevin SSRİ rəhbərliyində mühüm vəzifə tutması, onun Qazaxıstana səfərləri, bölgə xalqını yaxşı tanıması və regionunun dövlət xadimləri, siyasi-ictimai liderləri ilə əlaqələri müstəqillik dövründə Azərbaycan və Qazaxıstan münasibətlərinin inkişafında müstəsna rol oynamışdır. Ulu öndər Heydər Əliyevin prezidentliyi dövründə Azərbaycan və Qazaxıstan arasında əlaqələr yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Məqalədə XX əsrin sonu XXI əsrin əvvəllərində Qazaxıstanla Azərbaycan arasında ikitərəfli siyasi əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin rolundan bəhs ediləcək.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Azərbaycan, Qazaxıstan, siyasi əlaqələr, rəsmi səfərlər, "Heydər Əliyev ili".

Giriş. Heydər Əliyev uzaqgörənliyi, qətiyyəti və cəsarəti, dünyagörüşü ilə bir dövlət başçısı, bacarıqlı siyasətçi və diplomat kimi bütün dünyada özünü tanıtmış, dünya miqyaslı siyasətçilər siyahısında ön cərgədə yer tutmuşdur.

İki ölkə arasında diplomatik əlaqələr 1992-ci il avqustun 30-da yaradılmışdır.

1994-cü il oktyabrın 19-da iki ölkə prezidentinin görüşü baş tutmuşdur. Türkdilli ölkələrin dövlət başçılarının İstanbulda keçirilən II Zirvə görüşündə iştirak edən Azərbaycan Prezidenti Qazaxıstan Prezidenti ilə ölkələr arasında münasibətlərin inkişaf perspektivlərini müzakirə etmişdir. Görüş zamanı türk dövlətlərinin münasibətləri çərçivəsində əlaqələrin qurulmasına diqqət yetirilmişdir (1, s.281).

İki ölkə başçısının növbəti görüşü 1995-ci il fevralın 9-da Almatıda keçirilən MDB ölkələri dövlət başçılarının Zirvə görüşündə baş tutmuşdur. Bu görüşlər ikitərəfli münasibətlərin inkişaf etdirilməsi və dövlət başçılarının qarşılıqlı səfəri üçün zəmin yaratmışdır (4).

H.Əliyev 1995-ci il dekabrın 9-da Almatıda böyük qazax şairi Abay Kunanbayevin anadan olmasının 150 illik yubileyində iştirak etmişdir. Hələ 1970-ci ildə Abay Kunanbayevin 125 illik yubileyində iştirak etmiş H.Əliyev demişdir: "...25 il bundan əvvəl ilk dəfə Qazaxıstanda olmuş və Azərbaycan xalqı adından Qazaxıstan xalqını təbrik etmişdim. Əsrin dörddə biri qədər vaxt keçmişdir. Qazaxıstan xalqı tərəqqi etmiş, qol-qanad açmış, özünün bütün ərazisinin, bütün çöllərinin, bütün torpaqlarının sahibi olmuşdur. İndi Qazaxıstan müstəqil dövlətdir. Qazax xalqı öz taleyinin sahibidir və öz məsələlərini istədiyi kimi həll edir" (2, s.24).

İki ölkə arasında münasibətlərin inkişafında növbəti addım olan dövlət başçıları səviyyəsində görüş 1996-cı il mayın 14-də EKO-nun dövlət başçılarının zirvə toplantısında keçirilmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyev Qazaxıstan Prezidentini Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etmişdir. Qazaxıstan Prezidenti 1996-cı il sentyabrın 16-da ölkəmizə rəsmi səfər etmişdir. Görüş zamanı H.Əliyev çıxışında demişdir: "İndi Qazaxıstan və Azərbaycan müstəqil, suveren dövlətlər olduğu bir vaxtda münasibətlərimiz keyfiyyətcə yeni xarakter kəsb etmişdir və bu münasibətləri dərinləşdirmək, inkişaf etdirmək üçün böyük imkanlarımız və ehtiyaclarımız vardır. Azərbaycan buna maraq göstərir, ona görə də mən Qazaxıstanın dövlət başçısının səfərini olduqca məmnuniyyətlə qarşıladım və münasibətimizin perspektivləri baxımından bu səfərə böyük ümidlər bəsləyirəm" (6). Səfər çərçivəsində Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında münasibətlərin əsasları haqqında müqavilə, neft-qaz sənayesi sahəsində əməkdaşlıq haqqında saziş, Xəzər dənizi məsələləri üzrə Birgə Bəyannamə, investisiyaların təşviqi və onun qorunması haqqında saziş və digər sənədlər imzalandı (7).

1997-ci il iyunun 10-11-də Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Qazaxıstana ilk rəsmi səfəri baş tutdu. Qazaxıstan Prezidenti bu səfərin Qazaxıstan-Azərbaycan münasibətlərində mühim hadisə olduğunu vurğuladı, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll olunmasında qazax xalqının Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü və bölünməzliyini müdafiyə etdiyini bildirdi. Səfər zamanı qarşılıqlı maraq doğuran ikitərəfli, regional və beynəlxalq məsələlər müzakirə olunmuş, bir sıra xüsusi əhəmiyyət kəsb edən dövlətlərarası və hökumətlərarası sənədlər imzalandı. Vətəndaşların vizasız gediş-gəlişi haqqında saziş, azad ticarət haqqında saziş, mülki işlər üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında saziş, neft maşınqayırması sahəsində əməkdaşlığın əsas prinsipləri haqqında saziş və digər sənədlər imzalandı. Sənədlərin imzalanması mərasimindən sonra H.Əliyevə Əl-Fərabi adına Qazax Milli Dövlət Universitetinin fəxri doktoru diplomu təqdim edildi (5).

Azərbaycan prezidenti H.Əliyev 1998-ci il iyunun 9-10-da türkdilli dövlət başçılarının V Zirvə toplantısında və Qazaxıstanın yeni paytaxtı Astana şəhərinin açılış mərasimində iştirak etmişdir. Qazaxıstan ilə dostluq münasibətlərinin inkişafında göstərdiyi xidmətə görə H.Əliyevə "Astana" dövlət medalı təqdim edildi (6). Astana şəhərində keçirilən türkdilli ölkələrin dövlət başçılarının V Zirvə görüşündə gündəliyin əsas məsələlərinə, iqtisadi və mədəni əməkdaşlığa dair nitq söyləyən H.Əliyev demişdir: "Yeni minilliyin astanasında ölkələrimizi nəinki tarixi köklər, adət və ənənələr, həm də dövlətimizin müstəqilliyi və suverenliyinin möhkəmləndirilməsi, regionumuzda sülhün və sabitliyin bərqərar edilməsi, vətəndaşlarımızın həyatının, rifahının yaxşılaşdırılması kimi ümummilli mənafelər birləşdirir". Heydər Əliyev növbəti görüşü Bakı şəhərində keçirməyi və onu türk xalqlarının böyük mədəniyyət abidəsi olan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyi mərasimləri ilə bir vaxta salmağı təklif etdi və bu təklif yekdilliklə qəbul olundu (2, s.64).

1999-cu il aprelin 2-də Moskvada MDB-nin iştirakçı dövlətlərinin Dövlət başçıları Şurasının iclası zamanı Azərbaycan və Qazaxıstan prezidentləri arasında görüş keçirilmişdir. 1999-cu il noyabrın 18-19-da İstanbul şəhərində keçirilmiş ATƏT-in Zirvə görüşü zamanı Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru xətti üzrə saziş imzalanmışdır (3, s.71).

H.Əliyevin təşəbbüsü ilə Qazaxıstan Prezidenti 2000-ci il aprelin-7də Azərbaycanda rəsmi səfərdə olmuş və Bakıda keçirilən "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illik yubileyində iştirak etmişdir. Səfər zamanı prezidentlər arasında təkbətək görüş olmuş, sonra isə geniş tərkibdə keçirilmiş danışıqlar zamanı Azərbaycan-Qazaxıstan arasında siyasi, iqtisadi və humanitar sahələrdə əlaqələrin daha da genişləndirilməsi məsələləri müzakirə olunmuş, regional, beynəlxalq problemlərə aid məsələlər barəsində fikir mübadiləsi aparılmış, iki ölkə prezidentləri birgə bəyanat qəbul etmiş və 8 sənəd imzalamışdırlar (3, s.72). Dövlətlərin ərazi bütövlüyünü təhlükə altına alan, əsas insan və hüquq azadlıqlarını, demokratik prinsipləri və ümumbəşəri dəyərləri dağıdan təcavüz aktlarını, separatizm və terrorizmin bütün forma və təzahürlərini pisləyərək, onların qarşısının alınmasında geniş qarşılıqlı fəaliyyətin inkişaf etdirilməsi barədə arzular təsdiq edildi. Prezidentlər beynəlxalq təşkilatların səmərəli fəaliyyətinin gücləndirilməsinə tərəfdar çıxdılar.

İstanbulda 2001-ci il aprelin 26-27-də keçirilmiş Türkdilli Dövlət Başçılarının VII Zirvə görüşündə Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyev Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti ilə görüşmüşdür (8).

2001-ci il avqustun 1-2-də Soçi şəhərində MDB-nin iştirakçı ölkələri dövlət başçılarının qeyri-rəsmi görüşü çərçivəsində iki ölkə başçıları arasında təkbətək görüş keçirildi. Görüşdə Xəzərin hüquqi statusuna dair məsələlər müzakirə olunmuş, ikitərəfli əlaqələrin inkişaf perspektivləri, bir sıra regional və beynəlxalq məsələlərə dair fikir mübadiləsi aparılmışdır (3, s.73).

Moskvada 2001-ci il noyabrın 29-da MDB iştirakçı dövlətlərinin dövlət başçılarının görüşü zamanı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyev qazaxıstanlı həmkarı ilə görüş keçirmiş və prezidentlər Xəzərin dibinin bölüşdürülməsinə dair Saziş imzalamışdırlar. Bu saziş Xəzərin hüquqi statusunun müəyyənləşdirilməsi baxımından çox ciddi əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan Prezidenti H.Əliyev 2002-ci il aprelin 23-də Xəzəryanı ölkələrin dövlət başçılarının zirvə görüşündə qazaxıstanlı həmkarı ilə görüşərək fikir mübadiləsi apardı (6).

Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi uzaqgörən siyasət Qazaxıstan-Azərbaycan əlaqələrinə böyük töhfə vermişdir. Hal-hazırda Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi münasibətilə Qazaxıstanda bir sıra tədbirlər həyata keçirilir. 2023-cü il martın 15-də Qazaxıstanın Türküstan vilayətində "Heydər Əli-

yev ili" çərçivəsində möhtəşəm tədbir keçirildi. Tədbir iştirakçılarına H.Əliyevin rəhbərliyi ilə diaspor quruculuğu sahəsində əldə olunan nailiyyətlər, Qazaxıstan – Azərbaycan münasibətləri barədə məlumat verildi (9).

H.Əliyev deyirdi ki, xalqların dərin tarixə gedib çıxan kökləri qazax və Azərbaycan xalqları arasında qarşılıqlı münasibətlərin əsasıdır. Həm qazaxlar, həm də azərbaycanlılar üçün tarix mürəkkəb olub. Lakin bütün çətinliklərə baxmayaraq, xalqımız həmişə bir-birini dəstəkləyib, həmişə hiss edib və başa düşüblər ki, onlar eyni köklərə mənsubdur. Ölkələrimiz arasında münasibətlər bu sözləri təsdiq edir. Bu münasibətlər strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik ruhunda inkişaf edir.

Qazaxıstan Respublikasının Milli Akademik Kitabxanasında 2023-cü il mayın 5-də Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunmuş "Heydər Əliyev və Türk dünyası" adlı beynəlxalq konfrans keçirilmişdir. Konfrans Beynəlxalq Türk Akademiyası, Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti və İrsi fondunun birgə təşkilatçılığı ilə baş tutmuşdur. Konfransda çıxış edən Qazaxıstanın İnformasiya və Sosial İnkişaf naziri Darhan Kıdırali bildirdi ki, Qazaxıstanla Azərbaycan arasındakı tarixi və mədəni əlaqələrin inkişafının təməlini H.Əliyev qoymuşdur (10).

Nəticə. Ümumilli lider Heydər Əliyev çox bacarıqlı, son dərəcə təcrübəli dövlət başçısı və yetkin siyasi xadim kimi Qazaxıstanla əlaqələrin yüksələn xətlə inkişaf etdirilməsi vəzifəsinin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə və böyük ustalıqla gəlmək bacarığı nümayiş etdirmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi – Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991 – 2016). Bakı: "Poliart" MMC, 2017. – 904 s.
2. Vəliyev İsmayıl, Muxtarov Kamil. Heydər Əliyev və türk dünyası. Bakı:AzAtaM, 2003 – 87 s.
3. H.Əliyev və Şərq VI cild: Türk dünyası, Bakı: Çaşıoğlu, 2006. – 450 s.
4.Azərbaycan-Qazaxıstan münasibətləri Türk dövlətləri arasında əlaqələrin möhkəmləndirilməsi kontekstində. - https://azertag.az/xeber/Azerbaycan_Qazaxistan_munasibetleri_Turk_dovletleri_arasinda_elaqelerin_mohkemlendirilmesi_kontekstinde-2330696 [Müraciət tarixi 12.05.2023].
5.Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin Qazaxıstan Respublikasına rəsmi səfəri (10-11 iyun 1997-ci il). - https://lib.aliyevheritage.org/az/59079407.html [Müraciət tarixi: 15.05.2023].
6.Azərbaycan Qazaxıstan münasibətləri. - https://lib.aliyevheritage.org/az/549420.html [Müraciət tarixi: 15.05.2023].
7. Azərbaycan - Qazaxıstan əlaqələri uğurla inkişaf edir. http://www.anl.az/down/meqale/yeni_az/2014/iyun/376358.htm [Müraciət tarixi: 18.05.2023].
8.Heydər Əliyev və türk dünyası. https://www.medeniyyet.az/page/news/67298/Heyder-Eliyev-ve-Turk-dunyasi.html [Müraciət tarixi: 18.05.2023].
9. Qazaxıstanın Türkistan vilayətində Heydər Əliyevin 100 illiyinə həsr edilmiş tədbir keçirilib. - http://diaspor.gov.az/az/news-detail/qazaxistanin-turkistan-vilayetinde-heyder-eliyevin-100-illiyine-hesr-edilmis-tedbir-kecirilib-2601 [Müraciət tarixi: 18.05.2023].
10. Qazaxıstanda Ulu Öndər Heydər Əliyevin 100 illiyinə həsr olunmuş tədbir keçirilib. - https://azertag.az/xeber/Qazaxistanda_Ulu_Onder_Heyder_Aliyevin_100_illiyine_hesr_olunmus_tedbir_kechirilib-260276 [Müraciət tarixi: 21.05.2023].

АСМАР ШУКУРЛУ
Докторант кафедры истории тюркских народов Бакинского государственного университета

РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ ПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ С КАЗАХСТАНОМ

В конце XX века, после обретения независимости турецкими государствами, азербайджано-казахстанские отношения заняли важное место в системе международных отношений. Одним из первых государств, с которым Азербайджан установил официальные отношения, является Казахстан. Азербайджанский и казахский народы, будучи тюркоязычными народа-

ми, очень близки друг другу в плане этнических, религиозных и культурных ценностей. Еще в советское время важное положение Гейдара Алиева в руководстве СССР, его визиты в Казахстан, его знакомство с жителями региона, его отношения с государственными деятелями и общественно-политическими деятелями региона сыграли исключительную роль в развитие отношений между Азербайджаном и Казахстаном в период независимости. В годы президентства Гейдара Алиева развитие отношений между двумя странами вступило в новый этап. В статье будет рассмотрена роль Гейдара Алиева в развитии двустороннего политического сотрудничества между Казахстаном и Азербайджаном в конце 20 века и начале 21 века.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Азербайджан, Казахстан, политические отношения, официальные визиты, «Год Гейдара Алиева».

ASMAR SHUKURLU
PhD student of the department
of History of Turkic Peoples of Baku State University

THE ROLE OF H.ALIYEV IN THE DEVELOPMENT OF POLITICAL RELATIONS WITH KAZAKHSTAN

At the end of the 20th century, after the independence of the Turkish states, Azerbaijan – Kazakhstan relations played an important role in the system of international relations. One of the first states with which Azerbaijan established official relations is Kazakhstan. Azerbaijani and Kazakh peoples, being Turkic-speaking peoples, are very close to each other in terms of ethnic, religious and cultural values. Back in the Soviet era, Haydar Aliyev's important position in the leadership of the USSR, his visits to Kazakhstan, his familiarity with the people of the region, and his relations with the statesmen and political-social leaders of the region played an exceptional role in the development of relations between Azerbaijan and Kazakhstan during the period of independence. During the presidency of Haydar Aliyev, the development of relations between the two countries entered a new stage. The article will discuss the role of Haydar Aliyev in the development of bilateral political cooperation between Kazakhstan and Azerbaijan at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century.

Keywords: Haydar Aliyev, Azerbaijan, Kazakhstan, political relations, official visits, "Year of Haydar Aliyev".

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 01 oktyabr 2023-cü il.
Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 05 oktyabr 2023-cü il.
Rəyçilər: t.e.d. Nisbət Mehdiyeva, t.e.d. İsmayıl Məmmədov.